

С Т А Н О В И Щ Е

на дисертация на тема „Стимулиране на гражданското самосъзнание на учениците чрез приложение на синергическия подход в обучението по философски дисциплини” с автор Перуника Косева Кършакова - Каменова

За присъждане на образователна и научна степен “доктор” по научна специалност
„Теория на възпитанието и дидактика”,

Област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално
направление 1.3. Педагогика на обучението по философски дисциплини

Научен ръководител: проф. дпн Яна Рашева - Мерджанова

Темата за гражданството, за формирането на гражданско съзнание и самосъзнание на младите хора на съвременния етап във все по-голяма степен събира и разделя изследователи от различни научни направления по отношение на целите, съдържанието и особено във връзка с методическите и емпирични измерения на педагогическата и по-широката социална реалност. В този план трудът на Перуника Кършакова е навременен, иновативен и изключително приложим за повишаване ефективността на обучението по философия и гражданско образование в българското училище.

Трудът е разработен в две глави, всяка глава е диференцирана в няколко тематични кръга/части/, които са подчинени сполучливо на авторовия замисъл и на известни концептуализации на темата в научната литература, посветена на гражданското образование и ситергетиката, както и на възможни нейни операционализации за педагогически цели. Общ обем - 168 страници заедно с приложенията.

Целта на настоящото дисертационно изследване е при отчитане интересите и нагласите на младите хора да се изработи подходящ педагогически инструментариум за превръщане на гражданското образование в привлекателна и присъща на образователния процес учебна дисциплина. На емпирично равнище тази цел се постига чрез три взаимносвързани компонента – проучване на гражданското самосъзнание и активност на младите хора, разработване и представяне на двуезична миниенциклопедия по въпросите на ГО и моделиране на Дискусионен клуб „Млад философ“ като реална форма за изява на гражданското самосъзнание на учениците.

Убедително в труда се защитава тезата, че чрез разработване на миниенциклопедия и нейното последващо доразвитие от обучаваните, ще спомогне за изграждане на гражданското самосъзнание у учениците, а дискуссионният клуб ще се бъде подходящ педагогически механизъм за взаимодействие между ученици, педагогически специалисти и социални партньори в обучението, както и комплексно методическо решение с висока стойност при профилираната на второ равнище и за олимпиади философска подготовка на учениците. В същото време клубът се явява реалистична организационно-институционална възможност в съвременна автономизирана управленски и финансово училищна среда.

Цялостното изследване е насочено и обвързано с обучението по философски дисциплини и по-конкретно - културно-образователната област – „гражданско образование” /ГО/ в гимназиалния етап на средното образование.

Търсят се иновативни и „работещи” пътища за стимулиране на гражданското самосъзнание на учениците на базата на синергетическия подход в образователна среда. Специален акцент се поставя върху организационно-методическите условия и социално-педагогическите възможности.

На теоретично равнище изследването се осъществява посредством методи като работа с библиографски източници, проучване учебната документация (ДОИ, учебни планове и програми). На концептуално равнище методите са свързани с моделиране на дискуссионния клуб като структура, дейности, функции и др. Моделирането на взаимодействието методически-училищни решения се постига чрез взаимодействието „миниенциклопедия - дейности в Клуба”.

На емпирично равнище резултатите се анализират с помощта на 2 анкетни проучвания за ученици (анкетни карти и въпросници за обратна рефлексивна връзка), 2 експертни проучвания (експертни карти за учители и директори за синергичния модел за стимулиране на гражданското самосъзнание и за миниенциклопедията).

Основателно в дисертационното изследване се акцентува на съставната, системна същност на гражданството и ГО, при които си **взаимодействат знания и компетентности** от областта на историята, социологията, политологията, правото, етиката и други науки. Авторката акцентува на неговия синергетичен, интегративен, интердисциплинен характер. Ето защо, както на теоретично равнище, така и на емпирично вкл. методическо с цел формиране на гражданско съзнание и самосъзнание и овладяване на граждански компетентности **синергетичният подход** се определя като релевантен и се „въвежда” в организационно-функционален план.

Първа глава е посветена на изследване на проблема за гражданското самосъзнание и формиране на компетентност в съвременното образование по философия.

В нейната първа част вниманието на автора е насочено към определяне на същността и особеностите на гражданското самосъзнание и рефлексивния подход в обучението по философия. Основателно гражданското съзнание и самосъзнание се анализират като ключови конструкти в гражданската компетентност на личността /с. 10/.

Тъй като целевата група е юношеската възраст – проучват се и се представят възрастовите особености на юношеството като сензитивен период за изграждане на гражданско самосъзнание /с. 26/. Обосновава се значението на рефлексивния подход в обучението за стимулиране овладяването на специфични философски категории и понятия в областта на гражданското образование

Втора част е посветена на гражданското формиране като синергично равнище на предметния цикъл по философия в средното училище. При това се разкрива спецификата и задачите на цикъла "Философия" по отношение на гражданското формиране. Изследователският интерес е насочен към статуса на ГО в средното училище и водените дискусия относно "ГО" като самостоятелен учебен предмет в средното образование.

И в настоящия труд трудно би се изявила същността и особеностите на темата за ГО без обръщане на погледа в исторически аспект и открояване на съществени моменти в развитието на идеите и практиките, насочени към реализирането на основните му ценности в образователен контекст. Теоретичният преглед насочва към известни, но със статус на „значими маркери” за проучванията по темата периоди и ценностни модели на гражданско образование.

В този план е с надеждна илюстративна цел и позоваването на международния опит, който илюстрира различни подходи и решения по отношение на формите и методите за реализиране на ГО в училищна и извънучилищна среда. Анализът е насочен и към българските традиции, както и към актуалното състояние на усвояването на граждански ценности в българското училище. Анализът е компетентен, базира се на познаване на основни литературни източници посветени на темата, представят се и се интерпретират различни гледни точки в тяхната свързаност и отражение върху предмета на настоящото дисертационно изследване. В дисертацията се отделя достатъчно внимание на актуалното състояние на преподаването на „гражданство” в българското училище от началния етап до гимназиялния етап вкл. с акцент на основните съдържателни ядра в учебните програми по отделни учебни предмети, както и на включването на

гражданското образование като самостоятелен учебен предмет в 11 и 12 клас на средното училище с влизането в сила на ЗПУО след 2015 г. и новите ДОИ по гражданско образование.

В теоретичната част на дисертационното проучване с иновативна стойност е третата част, посветена на спецификата на синергетическия образователен контекст на обучението по философия. Като солидна основа на цялостното теоретико-емпирично изследване е представеният синергетически подход в образователен контекст. Като описва особеностите на педагогическата синергетическа концепция, Перуника Кършакова умело насочва анализа към редица синергетични процеси в обществената и в образователната среда /с.67/. Открояват се промени в глобалната училищна среда и неоползотворени възможности за приложението на синергетически подход в обучението. Задълбоченият анализ на редица взаимодействия в процеса на обучението и социалното учене в семейството и участието в обществени дейности дава възможност за дефинирането на особеностите на една „синергетическа учебна среда” /с. 77/. Съвсем естествено тук су открояват и релевантните синергетични учебни средства и методи, които очертават технологията на взаимодействието на различни пластове с цел синхронизиране на компонентите: цели – съдържание – методи. Интегрираща стойност за цялостното изследване има теоретичният поглед към училищната общност като към едно специфично гражданско общество - /синергетически подход в организацията на училищния живот/. Висока оценка заслужават конструираните механизми и ресурси за формиране на гражданско съзнание и самосъзнание - дискуссионен клуб „Млад философ“ и двуезична миниенциклопедия по ГО.

В дисертационното изследване е осъществен сполучлив опит за верифициране на базисни теоретични идеи чрез организираното и успешно реализирано емпирично изследване на гражданската активност на учениците и социално-педагогическите условия за нейната подкрепа.

Планираното и реализирано емпирично изследване на методическите условия за стимулиране на гражданското самосъзнание на учениците е доказателство за компетентността на П. Кършакова да трансформира и операционализира успешно в учебна среда /формална инеформална/ иновативния модел на своето цялостно проучване.

Анализът на резултатите от проучването на използването на миниенциклопедията по ГО е комплексен и разкрива ползността ѝ като дидактическо средство за превръщането на образователния процес в стимулиращ и развиващ гражданското

съзнание и поведение на учениците. На базата на своя теоретичен модел и „предварителната“ диагностична дейност авторката конструира и успешно реализира емпиричното **проучване на синергетичния модел за ГО в училищна среда**

Компетентен и аналитичен е погледът на автора към данните от експертното проучване сред учители и директори относно синергичния модел, стимулиращ гражданското самосъзнание. Апробирането на дискуссионния клуб „Млад философ“ е показателно за потребността от използването в педагогическата практика от методически ресурси, които разширяват погледа на мадите хора към националните и наднационалните ценности, ядро на гражданското образование.

Обобщените анализи на резултатите от емпиричното проучване сред ученици, учители, директори и сравняването им е изключително ценно за педагогическата теория и практика. Открояват се мнения, въпроси и идеи, които насочват към педагогически цели и съдържателни нива, които следва да формират облика на гражданското съзнание и самосъзнание на учениците по един недвусмислено синергетизиращ начин /подход/. В този смисъл дисертационното изследване е иновативно, съдържателно цялостно и насочено към повишаване ефективността на гражданското образование в средното училище. Интегрирането на предлаганите методически подходи в обучението на учениците би повишило степента на познавателната им активност, мотивацията им за усвояване на граждански ценности, би моделирала гражданското им самосъзнание по нов, комплексен път.

Езикът и стилът на дисертационното изследване са ясни, четивни, логически последователни.

Авторефератът отразява адекватно основните структурни и съдържателни компоненти на дисертационното изследване. Публикациите по темата на труда са с теоретична и практическа значимост в областта на формирането на гражданското самосъзнание на учениците от средното училище.

Като имам предвид постиженията на Перуника Кършакова в дисертационното изследване, неговата полезност за педагогическата и методическата в частност теория и практика, предлагам да ѝ бъде присъдена ОНС „доктор“ по научна специалност „Теория на възпитанието и дидактика“, Област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по философски дисциплини.

12 май, 2019 г.

София

Доц. д-р Лиляна Стракова